

PREZRTI JUBILEJ DR. ANTONA DERMOTE

(K 80-letnici njegovega rojstva.)

Komu je usojeno, da nastopi svoj čas v pravem ali celo v najbolj ugodnem trenutku? Kdo more rojenicam ukazati, da ga polože v zibel takrat, da mu bo mladeniška doba čas popolnega spoznanja, da bo v zorenju moških let plodno razsejal vsa semena svojega uma in da bo na večer življenja zadovoljen gledal, kako žanjejo mladi rodovi bogato žetev težkega klasja njegovih spoznanj? — Tudi življenjska pot našega rojaka Antona Dermote ni bila začrtana tako. Če je ostra in jasna misel zmagovala okorelo družbo in njeno miselnost v obdobju pred šarajevskimi streli, se šibko telo kljub žilavosti ni moglo brez konca upirati znotraj glodajočemu črvu. Omahnilo je, ko je zemlja klicala sejaleca, naj jo oplodi s čistim, zdravim semenom.

Zunanji okvir Dermotovega življenja je kaj običajen. Portret je preprostega kmečkega sinu, ki mu je bistra glava edina dota in opora. Rodil se je na novega leta dan, 1. januarja 1876 kmečki družini v Železnikih. Po dovršeni osnovnošolski pripravi je odšel v Ljubljano in v letih 1889—1896 končal osem razredov gimnazije. Tu je prišlo do prvih stikov z generacijo findesiščiovcov, mladeničev njegovih let, ki so se pripravljali, da z vstopom v novo 20. stoletje odpro Slovincem vrata v novo obdobje družbenega življenja. Bili so to štiriperesna deteljica slovenske moderne Cankar, Kette, Murn in Župančič, umetniki impresionisti Jakopičevega in Groharjevega kova, kritični znanstveni misleci kot Prijatelj in Kidrič in socialistični politiki Kristan, Lončar, Prepeluh. Dermota se je iz bližine literatov dijaške Zadruga že tedaj vse bolj odmikal v razmišljanje o problemih življenja in človeške družbe ter si pod vplivom tedaj modernih socialnih nazorov Janeza Evangelista Kreka izpopolnjeval svojo notranjost. Sam svoj in trd na zunaj, a v svoji notranjosti blag in pošten, brez sebičnosti in hinavstva, je že v mladeniški družbi nastopal proti nestalnim značajem, ki so postajali nedovzetni za razlikovanje, kaj je napredno in kaj ne.

Po maturi je odšel v Prago, se vpisal na pravo ter si s tem spodkopal ljubezen in pomoč domačih, ki so si želeli »gospoda«. Tu je živel v študentski revščini in pomanjkanju, hodil v podarjeni suknji k eni družini na kosilo, k drugi na večerjo, dobil tu kak skromen honorar, tam mu je dijaško društvo naklonilo skromno podporo. Še denar za šolnino in za izpitne takse je moral pristradati. Kljub vsemu pa je živo sodeloval v raznih študentskih organizacijah.

Ko se je kmalu razšel Slovenski klub v Pragi študirajočih Slovincov, je z drugimi vred vstopil v Šumadijo, organizacijo srbskih in hrvaških

somišljenikov. Osnovna misel njihovega dela je veljala intelektualni in moralni usposobitvi za socialno delo, za skrb za »malega človeka«, ki jim je bil jedro srbskega, hrvaškega in slovenskega naroda; njihova enotnost je bila naravna posledica njihovega socialnega naziranja. Toda tudi tu je prišlo zaradi svetovnonazornih razlik do razkola. Vzrok je bil nauk filozofa in sociologa Tomaža G. Masaryka, in najbolj goreč njegov pristaš med slovenskimi študenti je bil prav Dermota. Pod vplivom Masarykovih predavanj o nacionalnih in socialnih problemih se je vzgajal v radikalnega meščanskega demokrata in doslednega zaničevalca meščanske konservativnosti. Razvijal se je kot kritični obsojevalec bankrotiranega slovenskega liberalizma in odrekal njegovi naprednosti vsakršno vrednost in podporo.

Dermota je postal vodja slovenskih masarykovcev-socialistov, ki so razmišljali, kako bi svojo realistično politično strujo uveljavili doma na Slovenskem. V ta namen so 10. septembra 1900 sklicali v Ljubljani shod vseh, ki niso bili zadovoljni s tedaj vladajočimi razmerami, po drugem shodu 1. januarja 1901 pa izdali tudi programsko brošuro z naslovom Kaj hočemo. Iz nje spoznamo, da so Dermota in njegovi tovariši stopili že nov korak naprej in se opredelili za tedaj najbolj napredno politično formacijo na Slovenskem, za socialno demokracijo in za socializem. Kot osnovno sredstvo za dosego napredka so terjali umsko in нравstveno izpopolnjevanje posameznika, kar jim je bilo pogoj za prevzgojo ljudi. Politično delo zahteva politično izobrazbo, kar pa je znanost; v njem je glavno socialno vprašanje, ki je stvar etičnosti. Nacionalno vprašanje jim ni pomenilo negacije narodnosti, ampak solidarnost in narodnostno strpnost kot sredstvo za dosego skupnih kulturnih interesov. Glavni filozofski nasprotnik jim je bil klerikalizem. Liberalizmu so sicer priznavali zasluge za gospodarski in politični napredek, vendar so ga odklanjali, ker skuša zadržati razvoj in tako postaja reakcionaren. Izrekli so se za socializem in za marksizem kot njegovo moderno obliko, ker hoče odpraviti umetno neenakost med ljudmi. Postavili so si za moralno dolžnost, da podpirajo socialno demokracijo, ker je bila večina njenih političnih in socialnih zahtev pravična. Vanjo je slovenske masarykovce nujno vodila tudi njihova dosledna realistična demokratičnost.

Po končanih študijah je Dermota odšel v Ljubljano za pravnega praktikanta na sodišče. Ko je l. 1905 promoviral in dokazal očetu, da je tudi brez pomoči domačih postal gospod, se je njegova zakrknjena trma odtajala in šele sedaj je Dermota prvič po otroških letih spet mogel občutiti toplino rojstnega doma. Po opravljeni obvezni praksi je služboval kot odvetniški koncipient v Ljubljani pri dr. Ivanu Tavčarju in vmes za kratek čas jeseni 1906 nadomeščal obolelega dr. Kušarja v Kranju. Medtem pa je zvesti svojemu značaju izpopolnjeval svoje politično in socialno delavnost med ljudmi. Kot socialistični teoretik je sodeloval pri prvi slovenski socialistični reviji Naši zapiski, bil eden njenih vodilnih ideologov, od l. 1907 dalje pa tudi urednik. Razvil jo je v odlično socialno revijo in svobodno glasilo, ki je stalo nad interesi stranke in vsakdanjega razrednega boja ter pripravil z njim pot kritičnemu obravnavanju slovenskega kulturnega življenja, vedno se trudeč, da bi med sodelavce Naših zapiskov pridobil čim širši krog mladih slovenskih naprednih političnih in kulturnih delavcev.

Plod njegovega praktičnega delovanja za uresničitev teoretično izdelanih načel je ustanovitev ljudskega izobraževalnega društva Akademija l. 1904 v Ljubljani, ker je bila Dermoti vzgoja prva in glavna skrb. »Pred-

vsem nam je treba izobrazbe.« je poudarjal na ustanovni skupščini Akademije. »Duševno obzorje našega ljudstva moramo razširiti in poglobiti... Kaj je za nas kulturno delo? Vse, s čimer pobijamo reakcijo... Ker smo za kulturo, smo proti reakciji. In sicer povsod, ne le v tako imenovanem javnem življenju, v političnih strankah. Tudi in zlasti zoper reakcijo v našem zasebnem življenju... Če nisi v zasebnem življenju za nič, tudi v javnem nisi nič prida... Vsak posameznik izmed nas mora biti boljši, nego so naši reakcionarji. Potem bo boljši naš sistem, naša organizacija bo uspešnejša.« Akademija je prirejala predavanja zlasti v rudarskih krajih, v Idriji, Ljubljani pa tudi v Novem mestu, Cerknici, Radovljici in drugod; po industrijskih, trgovskih in poljedelskih krajih in najrazličnejšim poslušalcem.

Toda Dermota se ni ustavil pri teh uspehih. Videl je, kako razpada liberalizem in bil priča neprestanemu in mogočnemu prodiranju klerikalne stranke. Da bi rešil, kar se je od liberalizma pozitivnega še rešiti dalo, je pozval neodvisne in napredne elemente v samostojno Slovensko gospodarsko stranko. Toda kaj kmalu je spoznal, da se mladi radikalni opozicionalci ločijo od starih liberalcev kvečjemu po praznih besedah. »Slovenski naprednjak je klečal pred svojimi maliki... Slepo je veroval vanje in jih častil — dvomov ni poznal, jih tudi ni dopuščal. Mi pa smo hoteli spoznanja, jasnosti.« In ob tem spoznanju se je odločil za socialno demokracijo in postal socialist.

Sedaj se je njegovo aktivno delo lahko v celoti razbohotilo. Saj je bil to čas boja za enako in splošno volilno pravico, pred vrati pa so stale državnozborne volitve l. 1907. Na svojem prvem predvolilnem zborovanju 1. aprila 1907 v Mestnem domu v Ljubljani je nastopil skupaj z Etbinom Kristanom in Ivanom Cankarjem. Skupaj s Kristanom je kandidiral na ljubljanskih občinskih volitvah ter dobil med uradniki in obrtniki sorazmerno lepo število glasov. Na volitvah za državni zbor ga je stranka kandidirala v gorenjskem okrožju Radovljica—Kranjska gora—Tržič. Prirejal je agitacijske volilne shode med delavci in kmeti, in čeprav ni bil sijajen govornik, si je z gladko besedo, jasno mislijo in predobrim poznavanjem potreb delavcev in kmetov pridobil dosti simpatij. Uspeh na teh prvih volitvah je bil skromen, toda pripričeval mu je tla, da je čez štiri leta, l. 1911, že uspel poraziti liberalnega protikandidata in se začel pripravljati na borbo s prevladujočimi klerikalci. Svojega uspeha pa se je Dermota veselil predvsem kot znak napredovanja socialističnega gibanja in napredovanja miselnosti gorenjskega kmeta in industrijskega delavca.

L. 1907 je nevarno zbolel in si najprej iskal zdravja ob morju v Voloskem. V tem času in v zvezi z zahtevami zdravljenja se je odločil, da je naslednje leto odšel za odvetniškega koncipienta v Gorico, kjer je l. 1912 odprl lastno pisarno. Poleg svojega poklicnega dela je z nezmanjšano voljo in prizadevnostjo deloval v okviru socialnodemokratske stranke in kot organizator javnega življenja (predavanja, ljudski odri) med Primorci, zlasti v Gorici in v Trstu. Vso skrb pa je posvečal Našim zapiskom, katerih urejanje je vodil do februarja 1913, ko jih je predal sodrugu Tumi. Vanje je pisal politične in gospodarske članke in preglede, nadaljeval z ostrim kritiziranjem negativnih idejnih črt obeh konservativnih slovenskih taborov in njunega ravnanja in skušal rešiti nalogo, kako je naše ljudstvo začelo sprejemati vase kapitalizem, kako ga sprejema in kako ga skuša premagati

ter pokazati tujemu in domačemu svetu slovenski tip socializma. V polemiki z malodušneži, ki so z različnimi razlogi utemeljevali utonitev slovenstva v jugoslovanstvu, je razodeval živo vero v bodočnost slovenskega naroda itd. Načrtovanih večjih del o slovenski politični literaturi, o novejših smereh v socializmu in zgodovine delavskega gibanja pa ni utegnil dovršiti. V najzrelejših letih mu je osemintridesetletnemu 5. maja 1914 legel na oči smrtni spanec. — Odšel je prezgodaj, a zapustil je vidno sled, so sklonjenih glav ugotavljali njegovi prijatelji socialisti.

Takšna je podoba dr. Antona Dermote, kot nam jo kažejo dosedanja raziskovalci njegovega življenja in dela. Toda teh je žal zelo malo. Zato pustimo do besede, ki nam bo osvetlila marsikaj iz njegovega življenja in mišljenja, raje Antona Dermoto samega.

V literarni zapuščini pisateljice Zofke Kvedrove v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani je ohranjenih 20 njej naslovljenih Dermotovih pisem iz let 1902—1912, med ostanki Dermotove korespondence v istem hranilišču pa je 5 dopisov Zofke Kvedrove Dermoti in 1 njegovi sestri. Seveda ne predstavlja teh 26 pisem celotno korespondenco med obema dopisnikoma, saj samo iz njihove vsebine lahko predpostavimo še nadaljnja 5 Dermotova in 13 Zofkinih pisem, ki so po vsej verjetnosti izgubljena.

Zofka Kvedrova in Dermota sta se seznanila v Pragi, kamor je kako leto po vpisu Dermote na pravoslovne študije prišla tudi ona kot privatistka poslušat razna predavanja in se izobraževat. Shajati sta se morala v Šumadiji, Jugoslovanskemu akademskemu društvu, oziroma v Slaviji, društvu čeških akademikov, ki je bilo središče v opoziciji stoječih naprednih čeških dijakov socialističnega mišljenja in kamor so zahajali tudi študentje drugih narodnosti. Med njima se je razvilo čisto in globoko prijateljstvo kot med bratom in sestro, ki ju je vezalo do konca njegovih dni. Najboljše spričevalo zanj je napisala sama Zofka Kvedrova v pismu, ki ga je 5. maja 1914 naslovila Dermotovi sestri. V njem pripoveduje: »Ne morem Vam opisati, kako me je pretresla smrt Vašega brata. Morda Vam je kdaj pripovedoval o meni — o Vam mi je večkrat pravil — in vedeli boste, da sva si bila dobra prijatelja. Verjemite mi, kakor brat mi je bil! — Saj kar verjeti ne morem: Tone, da je mrtev, zdaj popoldne ga pokopavajo! — Zlata duša je bil in pošten človek. Če se spominjam na najino prijateljstvo, na najine sprehode po Pragi, na pogovore pa na tisto potovanje po gorah, na katero me je bil vzel s seboj, na njegov obisk v Zagrebu pa na Gorico, na Udine, kamor me je bil peljal. Na njegova lepa pisma, ki mi jih je pisal prejšnje čase. Verjemite, nikoli, nikoli ni bilo nobene sence med nama, nič nelepega: kakor kristal je bilo to prijateljstvo, čeprav so ljudje govorili včasih tako in tako. Vsaka minuta je bila čista in lepa, ki sem jo preživela z njim. Vedela sem za njegovo življenje, kakor je on vedel za moje. Boter je bil moji najljubši hčerki Maši; osebno je bil takrat prišel v Zagreb. — Zadnja leta mi ni nič pisal. Jaz sem zvesto mislila nanj kakor prej, pisala sem mu večkrat, spominjala sem se ga. Vpraševala sem znance po njem. — Vedela sem že prej, takrat precej po smrti Mile Vdovičeve, da je bolehal. Ali bila sem prepričana, da se je popolnoma pozdravil tisto leto v Voloski. — Pokazal mi je v Solkanu svojo zaročenko in vedno sem mu prigovarjala v

pismih, naj se ženi, naj se ne obotavlja, naj se ne boji življenja. — Pripovedovali so mi, da trdi, da je bolehen. Nisem verjela, kakor tudi oni niso verjeli. Mislili smo, da je postal melanholičen brez vzroka, da si samo domišlja, da je bolan, ali da ni. Kadar koli sem mu pisala kako karto, vselej sem mu pisala v tem smislu. Še zdaj o Veliki noči smo ga pozdravljali v takem tonu. — Predstavite si: pričakovala sem, da dobim njegovo poročno obvestilo — in prišel je njegov mrtvaški list. — O, dragi Tone, res je bilo vse: slutil je, da je bolan, da se mu bliža smrt, a mi nismo verjeli. Kakor za bratom žalujem za njim. Umrl je, ali nihče ga ne bo pozabil, kdor koli ga je poznal... Malo je takih ljudi, kakor je bil Tone.»

Dermotova pisma, o katerih govori Kvedrova in ki so se ohranila v njeni zapuščini, se res odlikujejo po toplini in odkritosrčnosti. Poleg tega osvetljujejo marsikatero črto njegovega značaja ali zanimivo podrobnost iz njegovega življenja, govorijo o njegovem kritičnem odnosu do družbe, o njegovem delovanju v njej in o njegovih osebnih problemih. Za njegove rojake pa so še posebej zanimivi podatki iz domačih krajev in o srečanjih z domačimi ljudmi. Zato naj bodo tu — razen nekaterih nepomembnosti in intimnih opazk o posameznih njegovih sodobnikih — objavljena takšna, kot jih je napisal njihov avtor Anton Dermota. Izpuščena mesta so označena s tremi pomišljaji. Pravopis je uravnan po sedaj veljavnih zahtevah, v oglatih oklepajih pa so najnujnejše objavljevalčeve opombe.

I.

Vam in osem pametnim v Praži pozdrav, norcem v Iliriji pa pamet! — Ko sem opravil bedasto dolžnost cesarske službe, sem dobil doma tisto hrulacijo, ki sta mi jo poslali z Zdenko [Zdenka Haskova, češka novinarka in pisateljica]. Bil sem vesel; obenem pa me je jezilo, da še tiste malenkosti, katere mi pišete, tako razdrobite na razglednice in nakaznice, da ne pridete nikdar do poštenega pisma. Da bi Vam zaradi tega dajal nauke, mi ne pade v glavo; kajti tudi zame je danes nekaj izjemen dan, da Vas v pismu obiščem. Popoldne je, spati ne morem, ker silno kašljam — prehlajenje na voj. vaji —, kaj drugega delati se mi ne zdi, ker je prevroče. Na večer se itak izprehodim in nakolesarim, ko pojdem obiskat neko učiteljico v sosednja Selca in neko frajlo iz Ljublj., potlej pa k sestri na polje seno sušit in spravljat. To se pravi, jaz bom le gledal, kako se bo to vršilo. —

Pri vojakih ni bilo nič posebnega. Razloček od lani ta, da sem bil letos v ofircirski družbi, dočim prej v infanteristovski. In tu lahko konstatiram z zadovoljstvom, da so prostaki veliko bolj pošteni nego oficirji. Ti so spinjé vsi od kraja. In praznih glav. — — — Ideal najmlajšim oficirjem je nadkriljevati se v klafariji in kolikor mogoče hitro se izžibeti, češ, potlej bo vsaj mir pred žensko. — časih sem mislil, da sedim med dunajskimi visokošolci. Ti so ravno taki, časih še gorji. To sem videl na nekaterih kolegih-rezervoistih. Nekateri so čudovito smešni bili. Eden mi pravi, da je liberalček, da hodi k maši in spovedi, da veruje ves katekizem; v isti sapi pa razlaga, da bi ne vem kaj dal, da bi bil vsaj eno uro s to ali ono žensko, ki je morda še sifilitična etc. Oslarije, In fant se šteje za enega najmodrejših na Dunaju; nedavno so ga hoteli imeti za podpredsednika »Slovenije« [klub slovenskih akademikov na Dunaju]. »Masarykovec(!)« slovenskih ne mara kaj. Med vojaško vajo oprablja službo tako, kakor bi šlo zares, ne pa le za prekleto igračo. Itd. Ako po tega polka oficirjih sodim ta stan, absolutno ne razumem, kako bi se ženska — i največja gos — mogla zaljubiti v tako pošast. Vse dela menda le uniforma in neumnosti ne bo nikdar konec na snetu.

Najbolj zadovoljen sem še bil, ko sem odhajal na dopust. Napravil sem se peš iz Celovca čez Ljubelj—Kranj domov čez hribe. Hodil sem 16 ur. Videl jako lepili stvari, zašel samo enkrat v nekem lesu, ko me je steza goljufala. In danes zjutraj sem bil s kolesom že zopet v Škofji Loki. Jutri grem na goro Ratitovec; v petek zopet, bomo kres žgali; jaz bom edini tujec med samimi klerikalci. V četrtek

pride gor v Ž. [Železnike] del sloven. drame iz Ljublj., pa napravi očividno fiasco zaradi političnega nasprotstva med domačini. Aranžirajo stvar liberalci, ergo ne bo klerikalcev; ti prirede isto ali podobno pozneje. Vrhu tega bo predstava v četrtek zvečer! Na delavnik ob času, ko imajo ljudje dela, da jim je prekratek dan, dasi zaspje ob 10^h in vstajajo ob 5^h. Tudi oslarija. —

Zadnjič v Ljublj. je bilo jako lepo. Velezaninivo je bilo opazovati, kaj se drži v Mili [Mila Vdovičeva, D. ljubljanska znanka] in kako. Bila sva na Lončarjevem stanovanju. A Lončar je strahovito neroden mož. Časih ne spusti od sebe ne bele ne črne; ako ga kdo kaj vpraša, bo pa več povedal nego treba. In NB! On misli, da mora odgovoriti na vsako vprašanje. Tako se je zgodilo, da je Milina mati precej nedela, da sem jaz v Ljublj. etc. In tista gospa, kjer Lončar stanuje, se je tudi jako — nedelikatno hudobno izrazila: se nisem menda dovolj globoko priklonil pred njo. Do tega mi sicer ni nič. Za Milo pa je sitno in treba bo iskati novega zavetišča. Če bom mogel, jo spravim enkrat v Žel. Takrat, kadar Vi pridete iz Prage na Kranjsko, lahko špogate za par dni izlet v Žel.? Stroški niso tako strašni in v Ž. živimo poceni ob kislem mleku in žgancih. Ali je Zdenka čisto opustila namen, da Vas spremlja? Ali praznaprav — čemu zastavljam ta vprašanja? Ne Vas ne Zdenke ne bo.

Naznanite mi pa gotovo, ali je g. Neurentrova-Wodwo. [N.-Wodwarkova, D. praška znanka] še v Pragi. Pisal sem ji iz Celovca v neki stvari, o kateri mi je pisala, pa sem jaz njeno pismo šele po 5 tednih prejel, ergo tudi toliko prepozno odgovoril. Ker mi ni še odpisala na ta odgovor, ne vem, ali je ni več ondi ali se srdi; a jaz nisem nič kriv. —

Veste, tu na Kranjskem je sedaj lepo, jako lepo! Sama košnja. Kar za kosci in za grabljicami bi postopal in jih poslušal in spraševal. Ko to mine, se zapodim v naše smrekove gozdove, kjer vse samo šumi in tako zadržavo diši. Ali pa zjutraj in zvečer na polju. Mislim, da polagoma pozabim na ves zunanj svet in bom užival samo domačijo. Saj so tako dobri, moji domači, in tako radi me imajo. Tako so mi udani, da se jim moram še jaz udati. Časih mi je skoro težko, tolikšno in toliko ljubezni vidim v njih. Mati in sestra! Pa kaj bi to pravil? Vi tega niste doživeli; popisati pa se ne da, še govoriti se ne da o tem dosti izrazno. —

Kaj Vlada [hči Z. K.]? Kako velika je? Pa še zmerom tako modra in navihana? Bogme, dostikrat mi je bilo dolgčas po tem pamžu. Tu doma je sicer prav takih otrok, a mi noben ne ugaja, da bi ga hodil pestovat. Kaj pa Vlado [Jelovšek, A. mož Z. K.]? Kadar Vas takisto pogleda? Pozdravljam obadva in Zdenko, ki naj po pameti uživa svojo teoretično in praktično srečo. Jaz jo tudi.

Pozdrav i Vam!

Železniki 1./VII. 02.

Ant. Dermota.

2.

Velecenjena gospodična!

Najmanjša stvar — izvedeti za moj naslov; vsa Ljubljana ve zanj! Vam bi pa še posebej moralo priti na pamet, kje sem. — ko imate toliko s sodnijo opraviti.

Lahko se pohvalim, da sem jako zadovoljen; bil bi še bolj, če bi imel kaj plače. Zato pa imam kredita dovolj. Stanujem na Poljanski cesti št. 24 v prijazni sobi. Nobenega vis-à-vis, razgled na šentpeterski most in Kamniške planine. Kaj hočete več? Idilično bi živel, ko bi bil za to ustvarjen. Pa na srečo ne morem nikoli mirovati. Če ne mešam ene stvari, se otikam v drugo. Manjka mi pravzaprav samo enega: zabavljati ne morem toliko, ker nimam pripravnega objekta. Ne da bi trdil, da jih v Ljubljani primanjkuje; o ne, ampak jaz doslej še nisem prišel med prave. V tistem ozkem krogu, v katerem sem se doslej kretal, ni bilo še prilike. Morda se razvije sčasoma kaj; potlej bo še bolj veselo. Pomislite, več nego 1/2 leta nič zabavljati — koliko se mi je že nabralo! Hotel sem že iti z Žirobnikom [Janko Z., odvetniški pripravnik] in Lončarjem te dni med liberalne akademike, ki imajo sedaj svojo »Savo« [klub] in sestanke v Šnicariji, pa nismo mogli pogruntati, kdaj se shajajo. Dvakrat sem padel na shod radikalnih dijakov in jih s pomočjo Žirobnika tako pošteno zmešal, da je v nevarnosti cela ta radikalna »struja«, da postane prijaznejša realizmu in soc. demokraciji. Par frazerjev je bilo vmes, pa so se jim prav kmalu usta zabezala; kajti duševno jih pač »realist«, če je količkaj vreden, daleč nadkriljuje.

Sicer se shajamo, kar nas je malkontentov, vsak četrtek »pri Zajcu«. Malo nas je, pa še tisti nismo nič posebni ljudje. Ako nima človek vrojenega čuta za odpor,

mora v Ljubljani zaspati in zakrkniti. Ko bi vsaj tako resni ne bili Ljubljančani — na zunaj seve, navidezno! Tako so zasnéraní in zapeti, da se človek skoro ustraši, kadar jih slučajno preseneti brez modrca in knofov. Da ne bi bil kmalu po svojem prihodu v svoj novi »delokrog« našel nekaj veselih, energičnih ali pa tudi lahko-mišljenih in žoljenja polnih ljudi, bi se gotovo dolgočasil tod okoli. Ne mislim nič hudega o teh »realistih« — a resnično so takile: eden poseda le po kavarnah — kana-péfilozof, časih gre na kakšen hrib ali v ostarijo ali pa oboje hrati; drugi čepi doma za knjigami, zabalja na liberalce, toži, da ga oči bole in zahaja k Čonžku, koder je luštna nakatarica; tretji in četrtri sta Zajčeva stalna gosta — več ali manj ju motijo črne oči prismojene natakarice; četrtri in peti —? no, teh pa ni — pardon — 4. si naroča z Dunaja preservative, Socialisti so bolj simpatični zlasti Prepeluh, s katerim se pogosto sestajam. Linhart [Karel L., tržaški socialistični politik in publicist] včasih priroma iz Trsta v Ljubljano in tedaj se vidi; zadnjič se je peljal z oslom na nabor, pa ga le niso potrdili. Najljubši so mi pa še tisti ljubljanski moji družabniki, katerih prepričanja ne morem uvrstiti v nobeno rubriko; kajti pri popisu teh značajev v tistem formularju manjka take rubrike. Najbolj zoprni končno so mi tisti, ki me spore, ako me vidijo s socialisti etc. se družiti, češ, boš že videl hudica! In teh zoprnikov ni malo. Zdaj pa premislite in preudarite, kaj se da napraviti, kaj doseči v taki okolici. S Prepeluhom ne cagujeva pri nobeni stvari — ali mene draži tisti nihilistični pesimizem nekaterih, ki si z njim opravičujejo svojo komodno kritičarstvo ozir. lenobo. Bo pa takole: ali bomo enkrat zagrmeli ali pa šli na dnevi red preko njih. —

Za sedaj se že nad 4 tedne motimo z osnutkom »Akademie« po vzorcu praške Děl. Akademie — seve v bolj ponižnem obsegu in s ponižnejšimi aspiracijami. Če bomo končno hoteli priti na trdna tla pri tej osnovi, bomo morali kar voliti odbor, da bo vsaj objekt tu, katerega bo mogoče hruliti in priganjati. Osnovana je »Ljudska knjižnica« [knjižna zbirka], katere prvi zvezek bi naj bila »Magdalena« [D. prevod pesmi Čeha J. S. Macharja]. A Tržačani, rodoljubje domovinarski, pošteni!, ne pošljejo ni preoča, ne dajo ni odgovora na vprašanje, kakšni vzroki v Trstu stvar zadržujejo itd. Ciganija! Včevaj sem poslal dr. Gregorinu [dr. Gustav G., politik in odvetnik v Trstu] izposojenih 50 gld., da z njimi plačam 2/5 stroškov za papir, kateri znašajo za 500 izvodov 96 K 90 h. Ako mi še sedaj ne pošlje, bom prijel s tožbo. In ta rodoljub — Gregorin mi je pisal nekoč, da bi kaj več plačal, nego stroške za papir, češ, »Slovenka« [literarni časopis slovenskega ženstva v Trstu] je tako hudo pasivna, Božja oblast! — ta je pa dobra: brezplačni pravni praktikant Dermota bo tu še z denarjem zakladal lumparije, ki so se vršile pod firmo »Slovenke« Federemo. —

Na sodišču imam krasnega predstojnika — Koblerja, sod. tajnika, Dootipen in brihten človek, od katerega se učim, kako se mora v roke jemati ljudi, da se jim lepo čedno do živega pride. Razlaga mi lumparije, ki jih uganjajo odvetniki. To je nekaj grozovitega. V celi Ljubljani sta morda le 2, ki jima ni treba zardeti nad svojim stanom. Notarji niso nič boljši. Včasih čutim pravo slast, da bi ostal pri sodišču in stopal na prste tem oderuhom. A često kmet tudi po sili hoče, da ga slečejo do nagega; ne uboga nobenega dobrega sveta. Takega bi jim pa jaz še v žrelo poroval: naj pogineta oba — eden požirajoč, drugi pa požrt. — Omenjeni šef me ima jako rad. In to mi ni na škodo, če me poodsod hvali na najlepše načine, kamor pride. Nekaj imenitnega so komisije po kmetih. To bi bilo nekaj za Vas! Par advokatov, izvedenec, veliki in mali (= jaz) sodnik — to so dnevi, ko se vrača potem na večer slavna komisija v meglah domov in zbija dootipe. —

Z »literaturo« se prav malo pečam v Ljubljani. Deloma ne utegnem, pa se mi časih tudi ne ljubi, da bi kupoval take knjige, kot je n. pr. »Človek in pol« od Sorlija [Ivo S., notarski kandidat in pisatelj]. Take študentske stvari naj bi imeli spravljene doma takile pisci. To ni za rabo. Cankar se tudi že kar ponaolja s premagovanjem samega sebe. Župančič O. baje zdaj objavi knjigo večji del še nenatisnjenih pesmi. Radoveden sem nanje, zlasti ker je Župančič zdaj suplent in kavarniški filister. Regalli [Josip R., pravni praktikant] je kapaciteta, katero vsak lahko potegne in ki si strašno domišlja. Govekar [Fran G., pisatelj in ljubljanski magistratni uradnik] je še vedno enak s svojim praznim strašilastim obrazom. Zdaj pojdem še enkrat v ruski krožek gledat, kakšni so kaj. Baje par mladih, celo nekaj ljubeznivih frajl ljubljanskih.

Jaz imam sedaj tu sestro. Ob nedeljah se shajava, citava, pojeva in imava se dobro. G. prof. Lončar se včasih kar zaerte, če jim kakšno okroglo zagodem. Časih

dobim kak obisk od doma. kakšna frajla se k meni povabi na »diskreten čaj«. Takrat je lušno, kot je bilo lani v Pragi. Kaj počenja Hasková? Pozdravite jo no, kadar ji kaj pišete; saj je tako fletna. — — — Meni so Vase materinske besede pred božičem v Pragi jako dobro dele — pa sem se izpametoval, brez šale. In pri tej pameti tudi ostanem — vsaj kar se tiče te osebe, katere sem se rešil, več ali manj z Vaso pomočjo, več ali manj pa tudi s pomočjo tistih, kateri si sedaj dajo opraviti okoli nje. —

Povejte no, kako se imata Vlado in Vladka? Menda ju pridem pogledat junija. Ako kaj pri g. Wodw.-Neureutterovi pridete z besedo name in na tiste klobase, tisto ajdovo moko in kisko repo — ji povejte, da jo lažentkrat prosim odpuščanja; jaz sem doma vse potrebno odredil — a najvišja instanca — oče ni bil prave volje, pa se ni nič izoršilo. In da jo prav lepo pozdravljam!

Zdaj sem pa res radoveden, kakšen je tisti »uvod« pisma, zasnovanega pred božičem, in se Vam priporočam v perjazni spomin!

Vas preserčno pozdravlja

Ljubljana 21./4. 05.

Ant. Dermota.

5.

Draga moja stara prijateljica!

Jako mi je bilo žal, da nisem mogel ustreči Tvoji in gospe Wodw.-Neureutt. želji; kajti Tvojega prvega pisma sploh nisem dobil iz nepojmljivih vzrokov, in ko sem prejel drugo pismo in hkrati ono od g. Wodw.-Neureutt., je bilo že sploh prepozno. Ne bi bile tudi nič pomagale tiste »zvezec«, o katerih Ti pišeš in ki jih jaz nimam, če bi jih tudi imel. —

Pa to drugo, to je važnejše! Praviš, da prideš dol okoli 19. t. m. Ali Ti ni mogoče priti vsaj do 16./7. zvečer, ozir. 17./7. zjutraj do 6h? Potem bi se vzdignila in napravila z malim denarjem jako lepo partijo: na Poljansko dolino, se lahko mimogrede oglasiš pri Tavčarici, in v Leskovicu k mojemu sorodniku fajmostru Pfajfarju. Tu se 1 dan ali 2 odpočijeva, pa romava dalje na Porezen (1631 m), jako lep hribček, od tod na Tolminsko v Podbrdo. Od tod nazaj na Kranjsko — ali kakor Te bo volja —; če pa na Kranjsko, greva skozi Železnike, kjer pa se dosti ne ustaviva, ker sem se doma skregal. Od tod na Kropo—Kamno gorico in v Mošnje — spet v farož, kjer župnikuje jako vesel in ljubezniv Železnikar: F. Trpin. Tu se odpočijeva in greva dalje v Moste pri Zirovnici, kjer čepi Lončar. Mimogrede si ogledava Bled z Vintgarjem in padeva z durmi pred Lončarju v hišo.

Hodila bi morda 8—10 dni. Toliko imam jaz dopusta. Denarja pa imam 12 gld. za vso rajžo. Po farožih bi se lepo spalo; sicer bo pa treba na seno, na hleve itd. Morda se ne boš pritoževala. Na koncu izleta bi že malo divje izgledala oba skupaj — a to se v 1/2 dneva poglešta.

Po farožih sem jaz vabljen in imam pravico eno ali 2 posloni s seboj priversti. Piščancev imajo dosti, vino dobro. In kar je glavno: omenjena dva župnika nista izmed onih, ki komu vse oponašajo.

NB. Če si tedaj zadovoljna s tem projektom in boš že imela opravljeno tisto ženitev, mi naznani kar z obratno pošto! Čakal bi Te do 12./7. zjutraj do gorenjskega vlaka.

Ako pa prideš pozneje, javi mi tudi natančneje dan, da pridem lahko tačas v Ljubljano, da se kaj pomenimo. Pa javi mi gotovo! —

Sicer se imam jaz prav fletno, le selil se bom s 1./9..

Ponavljam: pridi na romanje, ne bo Ti žal boš zdrava potem bolj kot ne vem kaj! Pozdravljam prav lepo Tebe in Vlado ter sem Tvoj stari perjatil

Lj. 10./7. 05.

Ant. Dermota.

Za »Magdaleno« smo Ti hvaležni. »Slovenec« [klerikalni politični časnik] ne zabavlja nič; pač pa »Dom in svet« [literarna revija katoliških intelektualcev]. Nič ne de! »Zapiski« bodo še izhajali drugo leto.

Draga prijateljica!

Pravzaprav me je razveselila Tvoja oficialna zahvala zaradi najinega izleta. A ravno tako bi se moral jaz Tebi zahvaljevati in Te prositi oprostjenja, če sem bil siten, če si imela neprilike z menoj. Vidiš, nad človeka že časih kar nenadoma, proti njegovi volji pride nekaj. — pa je siten, siten s tem večjo slastjo, čim bolj vidi, kako neprijetno je to kakemu sodruhu. Zato sprejemam samo toliko Tvoje zahvale, kolikor je meni gre, t. j. jako malo; z oso drugo pa ovenčam Tebe. —

Ljubljanci in Ljubljankice so šeme. Jezike brusijo nekateri — jaz sam jih nisem slišal: Mila mi je pravila; mogoče, da si je ona to izmislila, da bi dražila mene in Tebe; no, mene to ne ženira, a povedati Ti moram — pravijo tedaj s posebnim poudarkom, da si Ti v moji sobi prenočevala. Dognati se pač to ne da, kdo je sprožil to govorico, in tudi ni vredno zasledovati; pisati sem Ti moral o tem, ker boš itak izvedela, morda s kakšno opazko o meni. Pa ravno zaradi teh opazk: Ti mene poznaš baš v oziru tistega »prenočevanja«, torej veš, kaj si imaš misliti. —

Glede »kompromisarstva« v Mošnjah je bil Tvoj položaj ondi čisto tak kakor moj v Mostah in pozneje še v Ljubljani. Za princip ni šlo nikjer, zato je šlo lahko in gladko. Če bi bilo pa šlo za principe, gotovo ne bi bili ostali v Mošnjah, kakor jaz ne v Mostah, oziroma, jaz bi bil v Mostah postal skrajno neprijeten. Sploh je bilo v Mostah nekaj flirta, precej komedije. In tu sem se čudil, da sem bil v premoči v primeri z Milo; kajti pomisli, da je bila ona samo par mesecev v Pragi in da je le za ta časek zapustila ljubljansko solo komedijansta; jaz pa jo sploh posecam šele par mesecev.

A Ti zopet porečeš, da sem domisljav. Pa nimaš prav. Čutim, vem in sem prepričan, da sem se jaz v teh letih soojeza življenja precej visoko razvil duševno — to smem vsakemu v obraz reči, če se primerjam z drugimi, n. pr. svojimi vrstniki, kako so ti izobraženi. V ospredje se ne vsiljujem, to mi menda verjameš; da bi pa iz samega zatajevanja samega sebe, iz pohlevnosti in ponižnosti drugim dovolil, da bi se čezme šopirili, na meni drva klali — če jim tega ne dovolim, ampak jim dam klofuto na lice, da skeli — v tem ni nič domišljavosti, v tem jaz vidim samo svoj človeški ponos, ki sem ga dolžan ljudem pokazati, kjerkoli je na svetu. — Sicer pa — če bi bil tudi domisljav: v Ljubljani se je temu težko ubraniti; ljudje sami Te napravijo takega. — Nekaj sličnega temu, kar si Ti na meni pribila kot domišljavost, sem nehote opazil na Tebi, ko sta govorila z Aškercem. Pa — saj sem rekel: v Ljubljani se težko ubraniš! —

Ampak drugo leto bomo se vse drugače romali. In če bo mogoče, pritegnemo zraven še Vlada. Pripravili se bomo dobro, za hribe. Enkrat se nam mora duša odvezati in razprostrti nad tem lepim domačim svetom. Tako popolnoma prosto bi jaz rad imel svojo dušo — čeprav samo za eno uro. — Spored si bom že izmislil tak, da bo vse zanimal, če ne, pa vsaj vsakega nekaj. Seve — ako ne pojdem v Tatre. A tu so pa hudi predpogoji, o katerih si ne upam dosti misliti, da bi se izpolnili. Torej — molčimo!

Ali pridem v Zagreb? Rad bi — a domim vendar, ko s časom tako težko izhajam, da je strah. Denar bi morda še imel; učim neko igralko Žichovsko slovenski in sicer po 2^h na dan za 2 K. Dosti trdo zaslužene kronice — Čehinjo pravilne izreke slovenskih besedi učiti! Nakomandiral ni je to Govekar — iz kakšnega namena, ne vem; baje iz zadrege. Iz kakšne? —

Prepeluh bo v »Sl. Narodu« [liberalni politični časnik] priobčil svojo kritiko dr. Krekovega »Socializma«. To je najnovejše, kar sem dosegel. —

»Lj. Zvon« [literarna revija liberalnih krogov] plača pa slabo. Meni je dal za tisto kritiko [F. Milobar, Izbrana poglavja iz narodnega gospodarstva] v zadnji (9.) številki. — 5 K!

Dr. Majaron [dr. Danilo M., pravnik, politik in kulturni delavec] mi je dal 6—7 krasnih čeških juridičnih in ekonomskih knjig, da mu referiram za »Pravnik« [strokovni časopis]. Tu plačajo po 20 gld. od pole. In strani tu niso tako neizmerne kakor pri »Zvonu«.

Lepo pozdravlja Tebe in malo

Lj. 6./9. 03.

Tvoj prijatelj Tone

Zdaj sem se selil v Wolfove ul. 6, II. Piši pa le na sodnijo! — Moje citre so sedaj tako žalostne; ne vem, kaj je to?

Draga prijateljica!

O slepcih ne vem, kam bi povprašal, da bi ne bilo brezuspešno. Ako se bo dalo, poizvem pri ljublj. zdravnikih. Dosti pa ne upam izvedeti. Lenard [Leopold L., publicist] je v Podnartu. Povedal mi je že pred dobrim tednom Abditus [= Albin Prepeluh], ki se je z njim sešel, ko se je Lenard peljal iz Prage. Abditus pa iz Radoljice v Ljubljano. Da bi imel roko obvezano — zakaj — od kdaj — nisem nič vedel. Sicer pa ga poiščeva na vseh svetnikov dan s Schweigerjem [Karel Sch., publicist in uradnik v Ljubljani]. Tega dne morava s Schw. namreč bežati pred ljubljanskim zvoženjem — pojdeva v Podbrezje, ki je blizu Podnarta in ima glasovito gostilno, pa nobene cerkve.

Izleta nisem napravil še večjega nego do Crnuč, potem pa nazaj v Šiško h kamniti mizi na glasovito vino. Zdaj sem se suh. Ko pa dobim denar za preteklega 1/2 meseca, pa začneva s Schweigerjem zopet pohajati na najine t. zv. tihe izprehode, ki so meni tako prijali. In eden prvih bo na Bled — od tod pa skozi Vintgar v Žirovnico—Moste. In da veš, pri nas imamo zdaj mnogo svežega snega in Vintgar bo ves leden in Bled bo zopet zamrzel! Lepo bo, zjutraj z vlakom iz Ljubljane do Radoljice, potem pa do Bleda ob Savi in čez Ribno. Spomladi sem hodil po tej poti — a zdaj mora biti krasneje. Tako se jih že veselim gorenskih planin! —

Tvoje »Amerikance« [drama Z. K.] bom menda dočakal. In ploskat jim pojdem, to Ti obljubim. Dolej še nisem bil v gledališču. Lože letos ne bom imel, parterni sedeži so pa sedaj še dragi zame. V drugi 1/2 sezone se bom menda že večkrat pokazal tja. Tudi Mila letos ne zahaja v gledališče; šele enkrat je bila. Z Milo se večkrat srečava takole zvečer v mestu, ko odhajam iz pisarne. Izgleda tako kot je letos spomladi, ne baš sijajno, pa tudi ne slabo. Pri Lončarju sva se prejšnji teden slučajno sešla. Govorili smo še precej lepo.

Moje razmere niso skoro nič drugačne, nego so bile lani. S Tavčarjem [dr. Ivan T., odvetnik, politik in pisatelj] se razumeva dobro. Pravi mi: »proletarec«, prijemlje me zaradi »demokracije« in »splošne in enake volil. pravice«. Tudi zaradi »Naših zapiskov« sva debatirala, zlasti zaradi Prešernove štev. Vendar popolnoma resnih debat nimava — vrši se vse le v podobi dovtipov — dobrih in slabih — z moje in njegove strani. Zameri on meni ne, jaz njemu ne. Samo da sva oba »zoper farje« — to je glavno! Kot šef je zame prav dober. Tudi Tavčarica je bila prav prijazna, ko sem ji napravil vizito. Mnogo me je izpraševala o Tebi in zagotavljala, da Te ima rada. Njeno Pipico zdaj Ot. Zupančič poučuje. »Prodal« je narod, kakor sem ga jaz »prodal«; nekaterim pač ne gre v glavo, da imam jaz lahko prostost prepričanja pri dr. Tavčarju. Golar [pesnik Cvetko G.] je tudi »Domovino« [celjski časnik] zapustil in vstopil v redakcijo »Naroda« — ta je tedaj domovino »prodal«. —

Ljubljanske razmere so majhne, to veš. Mene je precej prvi teden stisnilo, ko sem prišel dol. Vračal sem se skozi Dunaj, sešel se ondi s Cankarjem, Macherjem, Prijateljem, Nachtigallom, Boncljem [na Dunaju živeli slovenski intelektualci] in dr. Mnogo zanimivega sem opazil. No, v Ljubljani sem videl, koliko sem napredoval v teh 4 mesecih, kar sem bil v Pragi. Povem Ti, da imajo respekt pred menoj vsi mlajši. Časih se snidemo v družbi zvečer; traja sicer dolgo, preden se razmajem — a potem začnem pripovedovati in razkladati, veš, kakor si Ti letos spomladi v Evropi (kavarni). In ljudje gledajo pa pravijo: »Srečen temperament imaš! Toda jaz sem se že nabadil Ljubljane in sem zadovoljen in živim — « Žirovnik n. pr. postaja filister; sleherno soboto ima sestanke v Ljubljani s svojimi biosimi sošolci; sestanki so izključno »zabavni«; listov ne bo več naročal — zdaj samo hrani zato, da pojde še »študirat«. Samo letos si je baje prihranil 500 fl.! In plesni gori v St. Vidu. Ne, takega žoljenja nočem! —

Z Drenikovo [Maša D., D. ljubljanska znanka] ne vem še, kaj napravim. Prejkone se razideva lepo na tihem. Komično se mi pričinja zdeti, kako se »najboljšee« prijateljice grizejo med seboj. Izprva mi je bilo neprijetno, skoraj škoda se mi je zdelo; zdaj sem se že privadil. Ne gre namreč toliko za ljubezen kakor za — moža. Takih komedij se pa meni zdaj ne ljubi udeleževati, naj uredi to prijateljice med

seboj. Glede vsega tega je moje duševno stanje mirno — kakor bi vse pokrivala neka megla, težka megla. Le včasih me zaboli — a to mine in se ne tiče nobene gotove osebe. —

Pozdravi Vlada in malo in Hacina [Janko H., študent prava v Pragi]!

Prav lepo Te pozdravlja

Tvoj prijatelj
Tone.

Ljublj. 30. 10. 05.

Draga prijateljica!

6.

Prosim, pošli mi še 1. in 2. štev. II. letn. »Dom. Prijateljca« [slovenski družinski mesečnik v Pragi]! Kaj mi naj bo letnik z 10. številkami, če jih je 12?! Sicer si mi obljubila, da mi oskrbiš to, še v Pragi. A si čisto neslovesno pozabila — —

Godi se mi čisto imenitno sedaj nekaj dni. Dohodki so prav spodobni — kot za kakšnega koncipienta. Počasi lezem na zeleno vejico... 200 mesečno, komisije extra...

Lj. 7. XI. 05.

Srčno Te pozdravlja

Tone

7.

V Ljubljani, dne 17. I. 06.

Draga Zofka!

Ne samo Ti — tudi jaz postajam dobre in vesele volje! Kislica, kakor da bi se bila posušila v meni. Tudi jaz ne pozebem še tako kmalu! Ni vzroka za to. Življenje se mi obrača zopet na sončno in spomladno stran. Baš minulo nedeljo sem bil doma v Železnikih. Od lanske spomladi še nisem bil. S Schweigerjem sva šla skupaj. Tako me še nikoli niso sprejeli — tako ljubeznivo in lepo! Že zato sem jim hvaležen. Da sta bili mati in sestra veseli, je naravno; nekaj novega pa je bilo, da je oče svoje obnašanje do mene izpremenil docela. Zdaj bomo menda že končno živeli v miru! Veš, kadar prideš na Kranjsko, pojdeš z menoj tudi v naše kraje — svoje dobre ljudi bi Ti rad pokazal. Uživata boš — zlasti oče je zanimiv tip. Pa tudi druge boš videla, kakršnih po inih krajih ni. Jaz pojdem zdaj menda kmalu zopet mednje. Umirim se in razveselim se med njimi.

Da Te v planinsko društvo zapišem, bodi brez skrbi. Rad storim to. Kapitalist sem in od buržujskega špeha živim — pravi dr. Tavčar; nedavno prej pa je govoril, da imam jaz preveč šusa, da bi postal buržuj. — Zabaavljaš, da hodim okrog pod hribi. I kako pa naj lazim po grebenih sedaj, ko je vse ledeno in nepristopno? Saj so že iz doline gorenjske gore tako imenitne, da človeku kar glavo zbegajo! Kakor zadnjič v Kranjski gori in Podkorenu — krasno je bilo. Ali pa predčerašnjim, ko sem bil v Skofji Loki na komisiji ter se peš vračal do Medvod: najraje bi se bil potegnil na Gorenjsko višje — in ondi promeniral pod planinami. In ko sem bil pred božičem v Radovljici, Begunjah in Lescah — oj, lepo je pri nas! Ko se vrneš po takem izletu ali komisiji v urad, uživaš ves teden v spominih. Tega nima Praga, niti cela Češka! Glej torej, da prideš zopet dol med nas!

Ljubljansko življenje samo mi sedaj ne pride več tako do živega. Med tiste »mlade«, ki so stopili zadnje čase v očitno opozicijo proti »Sl. Narodu« in ki se zbirajo okoli »Našega lista« [neodvisno politično glasilo], se ne mešam preveč; z njimi se sicer nisem razšel, vendar o kakšni izrecni kooperaciji z njimi ne morem govoriti. Tudi Lončar, Prepeluh in Schweiger ne. Smo se bolj oklenili »Naš. zapiskov« in »Rdečega praporja« [glasilo jugoslovanske socialne demokracije v Trstu]. Jaz n. pr. sem se dal organizirati in plačujem strankarski davek. Da pa se ne morem identificirati z opozicijo okoli »Naš. lista«, je vzrok ta, da ne verujem v njeno moč — oziroma v njene moči. Preveč mi tišče v dneono, praktično politiko in pa premalo so zanj pripravljeni. Cutijo ugoden trenutek in ga na vsak način hočejo že sedaj izrabiti — v korist svoje osebne politike. Ako hočejo sami nastopati, nimam nič

proti temu; povedal sem jim pa, da bodo škodili vsej mlajši generaciji. Kar nas je okoli »Naših zapiskov«, raje še čakamo kakih 5 let ter se pripravljamo; situacija bo potem mnogo ugodnejša, ker se bo takrat že videlo, kaj bo z narodnimi radikalci; liberalizem se bo pa pri nas sam še najbolj ujedel.

Kaj sem doživel z dr. Tavčarjem? Če bi Ti kdo to pravil, Ti ne bi verjela! — S Schweigerjem sva 28. 11. 05 šla, edina izmed ljublj. intelligence, za spredodom. Jaz sem šefu zase povedal, da pojdem, Schweiger je pa tudi imel dovoljenje za čas od 10^h—12^h. Pred božičem sva imela z dr. T. privaten, zafrkljiv pogovor, kakor sva jih imela prej skoraj vsak dan za dnem; bil je šaljivega značaja. Na vprašanje, kam da mislim o božiču, povem, da s Schw. v Opatijo. — »Kaj je Schw. tudi socialist?« — »Saj je bil z menoj par v procesiji 28./11. 05.« — To pa je bilo povod, da je dr. T.! natvezil Schweigerju disciplinarno preiskavo, ker je uradnik dež. odbora! In Schw. je bil preteriran; dobil obljubo, da sploh ne bo avanziral, ker ga dež. glavar in Povše [Fran P., odbornik in referent kranjskega deželnega zbora] ne marata — zaradi naprednosti; in ko sem šel zaradi tega nad dr. T. v dež. odbor — nisem mogel verjeti, da bi bil on to naredil! — mi je povedal, da bo Schw. dobil ukor ali celo oster ukor; slednjega v tem slučaju, če se izkaže, da je bil Schw. 10-krat za rdečo zastavo, ozir. za Etb. Kristanom!! Jaz sem dr. T. sicer nekaj dobrih povedal — tako da me je skoraj ven orgel; seveda Schw-u nisem nič pomagati mogel. Ko bo preiskava končana, pride stvar v liste. — Pisal sem dr. Kušarju, če me vzame za koncipienta. Pritrdil mi je. Vendar je par dni pozneje obljubo preklcal — tako da za zdaj od dr. T. proč ne morem. Razumeti sem dal dr. T. precej jasno, kaj da je zdaj med nama. Zlasti odločno sem to akcentuiral na svojem javnem predavanju v Mest. domu, ko sem videl, da je dr. Tavčarjeva tudi prišla poslušat. Povedala mu je potem doma vse. —

S predavanjem sem dosegel lep uspeh. 28./11. 06 grem v Radovljico predavat.

Z Mašo Dr. [= Drenikovo] živiva zopet v prav čedni zastopnosti. Vrag naj se razume — jaz samega sebe ne morem!

Piši mi kaj — zdaj ko si strašno vesela in imenitne volje! Srčen pozdrav od prijatelja

Toneta.

S.

V Ljubljani, dne 26./5. 1906.

Draga Zofka!

Vem, da boš zmerjala, de se bo kar kadilo, ko boš dobila namesto denarja — pismo! Resnica pa je taka, da denarja nimam, ker sem se pri Mauzu ravno februarja za 104 gld. obesil za Mayerchoferjev Handbuch des Verwaltungsrechtes, v Kranju pa za eno obleko in en površnik — kar sem še oboje dolžan tvrdki F. Urbanc. Saj še krojača nisem mogel plačati!

Če bi mi bila dala vsaj malo daljši termin; pa mi zapoveduješ kar do 1. apr.! Last not least — zdaj je že 26. sušca. Dispositionsfond je pri koncu, kapitalov pa naloženih nimam in Lotrič [Lenard L., študent prava v Pragi] Te je le potegnil, ker ni vedel za prekérno situacijo mojo.

Dr. Tavčarju sem sporočil Tvojo željo, a me je odžvižgal na Malovrha [Miroslav M., vodja uredništva »Slovenskega Naroda«, h kateremu sem se tudi podvzval. »Evo« [črtica Z. K., obj. v LZ 1904] sem Ti poslal. Popravljal je nisem, ker nimam rokopisa, kateri je še vedno v Belemgradu. Pisal sem pa tudi ponj; le ne vem, če ga bom dobil.

Če boš zahtevala še kdaj od mene denarja, moraš že nekaj poprej svoj glas povzdigniti, nego si ga sedaj; sedaj si mi kar sapo zaprla. Kadar pa pojedemo na Triglav, se bom že po previdnosti založil, da boš kolikor toliko takrat odškodovana za to, ker Ti sedaj nisem mogel ustreči.

Zdravstvoujta z Vladom in Vlado!

Tone.

V Ljubljani, dne 26./7. 1906.

Draga Zofka!

Če misliš priti na Kranjsko, da se spustiš na Triglav ali na kakšen drug hrib, in če reflektiraš še na mojo pomoč pri plezanju navzgor, mi izvoli svoje namene razložiti.

Avgusta enkrat spravim se jaz na dopust, ki bo trajal kakšnih 14 dni.

Kakor sem Ti obljubil, če prideš — za denar ne skrbi! Samo, da se vsaj nekoliko treniraš poprej; vztrajnosti je precej treba, v nogah zlasti, ne le v srcu. In nahrbtnik si omisli, palico, kovane čevlje etc.

Jaz bi se rad nekoliko razvedril; ukrenil sem zopet nekaj, kar me je duševno jako osvobodilo; vendar me le nekoliko srce boli.

Če se Ti noče priti, oglasim se bržkone 25./8. v Zagrebu. V Krškem imam komisijo ta dan — pa bi se pomaknil še nižje doli. Ali pa, če pridete s famijlo na Jesenice (Vel. Dolina).

Srčen pozdrav!

Tone.

V Ljubljani, dne 15. 8. 1906.

Draga Zofka!

Svoj dopust sem odložil za nekaj tednov. Mislil sem že prve dni tega meseca, da bom vzdržal še do 10. avg. v pisarni, tako me je bilo napadlo. Sel sem pa na Gorenjsko — enkrat za 1 1/2 dan, drugič le za 1 dan — pa se mi je izboljšalo toliko, da sem odmaknil lahko dopust do začetka septembra. Ljubše mi je tako. Dr. Tavčar ostane še do konca avgusta na Visokem in če bi bil jaz tudi odrinil, ne bi bilo nobenega konceptnega uradnika* v pisarni. Tega nisem maral zakriti, dasi mi je dr. T. že dovolil dopust od 10.—24. avg. Drugič je pa septembra v naših hribih lepše nego avgusta. Življenje naših kmetov je septembra simpatičnejše, mirnejše.

Če prideš torej konec septembra na Kranjsko, pojdeva lahko na Bled ali kamorkoli na Gorenjsko; zdrav bom dotlej popolnoma, ker me bo dopust popravil, kakor si želim. Mislim, da mi tudi dobre polje ne bo primanjkovalo; sedaj sem namreč v permanenci dobro razpoložen — odkar sem zopet v svojih projektih, prost in neodvisen na vse strani. Ah, to Ti je občutek! Živim prav in samo toliko kakor mene veseli; rekel sem nedaavno: kakor ptič — in resnica je!

Ravno včeraj sem bil zopet na Bledu — romal sem po Gorenjski križema — naposled sem pa užival z verande novega Peternelovega hotela vso blejsko krasoto. Nimaš pojma, kako lep je ta razgled! Takrat, ko si Ti bila na Bledu, je bilo še vse po starem.

Po visokih hribih se ne potikam sedaj; moram se še paziti. Lazim pa po naših kmečkih vasicah in jako veliko dragega in ljubega nahajam v njih. Samo oči je treba malo odpreti, pa je naš svet in naš narod ves drugačen, nego ga imamo navadno pred seboj! — Časih imam koga s seboj za družbo, časih pa sem sam. In romam! ... Ej, škoda, ko ne prideš za več časa! Koliko lepih stvari in krajev bi Ti pokazal!

Veš, zadovoljen sem, da Ti je po volji najino prijateljstvo. Meni se zdi jako lepo. V Ljubljani me ima sicer ta ali oni nekoliko rad; vendar so to prijateljstva, ki imajo čisto ta namen, da meni čas kratijo, kadar se mi zljubi. Finejša človeka sta Prepeluh in Schweiger; ta dva in njihova naklonjenost cenim. Zlasti Schweigerjevo, ker uvidevam, kako je časih potreben družbe dobrega človeka. (Že dovoljuješ, da hočem biti dober človek!) Lončar je presuhoparen — kakor kakšna večna pratika. Njegova žena je prijetnejša, a kaj — ko jo vselej okrega, če si dovoli prostejšo besedo v družbi! In čisto suženjsko ga uboga! Sestra njena je pa jako omejena. — Z dr. Robido [dr. Ivan R., zdravnik v umobolnici na Studencu in književnik] sva se zadnje čase precej zblížala; tudi gospa Robidova me ima rada v družbi, kadar se dobimo v Ljubljani — ali na Studencu. Časih je zraven tudi prof. Franke [Ivan F., slikar in profesor risanja v Ljubljani]. Taki večeri me naravnost osvežijo, čeprav se vračam domov šele ob ranem jutru. Tako čisto rad pokrokam parkrat na mesec — zlasti če je vino dobro.

* Vidim, da sem o sebi danes prič napisal to oznako! Jaz — uradnik...

O ostalih zadevah se pa raje pomeniva ustno. Veliko jih je že! In Bled bi bil naravnost prekrasen kraj za tak pomenek! —

Ce se hočeš informirati na kratko o socializmu in deloma tudi o nac. ekonomiji, čitaj: W. Sombart: Socialismus u. sociale Bewegung im 19. Jahrh. in pa H. Herkner: Die Arbeiterfrage (5 izd.). Dve jako lepi knjigi! Nacion.-ekonomska teorija bi Ti morda bila prepušta; ako pa bi Te vendarle zanimala, vzemi C. h. G i d e: Zasad nar. gospodarstvi. (Dr. Henurl jo ima!)

Cankar je zdaj poslal proti Govekarju »Izjava«, ki izide v 8. št. »N. zap.«. Jako ostra in osebna stvar.

Za danes bodi lepo pozdravljena — pozdravi pa tudi Vlado in Vlada!

Tone.

11.

V Ljubljani, dne 28./5. 1907.

Draga Zofka!

Dolgo sem molčal — ali kaj sem hotel? Bil sem v Železnikih celih 5 tednov in se učil, potem pa še 3 tedne v Pragi, kjer sem isto počenjal.

Tačas me je dr. Zirovnik namestoval v pisarni. Zdaj sem zopet na starem mestu. Počutim se vsekako boljše, ker ne visi nad menoj več tista nadležna mora rigorozna. In doma — Ti ne veš, kako je zdaj vse lepo in toplo, kadar se oglasim. Ljudje so se končno vendarle odtajali — — po tolikih letih!

Zdaj kandidiram v radovljiško-tržiško-kranjskogorskem okraju. Veseli me, da so najlepši kraji naše zemlje tu! Prirejam shode, lepo razlagam in govorim — in strmim nad grozno nemarnostjo, s katero so prepustili naprednjaki to gorenjsko ljudstvo klerikalcem v pest. Upam, da bo ta okraj najprej padel iz klerikalnih rok — morda v 10 letih, ako ostanem z njim v neprestani dotiki. To hočem tudi, dokler bom na Slovenskem. »Operationsbasis« pa so Jesenice!

Kandidiram tudi v ljubljanski občinski svet — kot socialistični kandidat.

Izvoljen ne bom nikjer sedaj — ali zame je volilna doba nekaj čisto novega in tudi izborna politična šola. Spoznam kraje, razmere in ljudi...

Kar si mi pisala o svojem bratu, sem sicer poodelal dr. Tavčarju — a doslej nima še nič. In Mare Iv. Tavčarjevo [učiteljica in pisateljica] k meni s Tvojim pismom ni bilo. Sicer pa je ta sedaj preskrbljena. —

Dr. Ferfolja [Josip F., odvetnik v Gorici] mi naznanja, da je postal oče zdrave punce.

30./5. 07. Danes mi je došlo pismo rečene Tavčarjeve. V Gorici je. Baje bolna — v postelji. Naj ji oskrbim službo! Mojta se obe, Ti in ona, o mojem »oplivu«. Zlasti sedaj, ko sem opozicijski kandidat za ljublj. obč. svet. Poskusim, če se vsaj začasno dobi nekaj v administraciji »Rdečega prapora«, ki postane s 5. apr. dnevnik. Ampak — saj je imela Tavčarjeva v Gorici službo, in celo dobro! Kaj je?!

Cankar se je danes pripeljal v Ljubljano. V ponedeljek imamo shod — on, jaz in Kristan — v Mestnem domu. Zanimanja je obilo!

Sploh mi ugaja takole žipljenje, ko dogodek podi dogodek, ko vedno čutiš, da živiš z drugimi ljudmi vred in ne izolirano!

Sporoči mi, prosim, če dobiš fantka; veselil se bom s Teboj!

Pozdravljam Vas vse tri!

Tone.

12.

Draga Zofka!

Veš, rad bi pa vseeno vedel, ali je fant ali punčka! Čas je že dotekel — tudi Lavričeva Karla [D. ljubljanska znanka] mi je pisala in pripovedovala nekaj; Ti pa še nič ne poveš!

Veseli me — ne le tisto dostojanstvo, ki ga bom nosil zaradi fantka ali punčke, ampak tudi, da pridem zopet v Zagreb. Izpremembra in svidenje. Časih se tako rad

spomnim bosanske dobre kave v onem šotoru — ali pa tistega grozdja na balkonu naprednjačke čitaonice in parka pred njo. Lepše je v mestu Zagrebu nego v mestu Ljubljani!

— Karlo Lavrič morda napravimo za provizorično upravnico ljubljanske nove mestne knjižnice. Ko je prišla v Ljubljano — ali se mi je smilila! Dr. Tavčarju sem pripovedoval — videl jo je — in v dno duše se mu je zasmilila. Škoda, ker gospe ni tu!

Mara Iv. Tavčarjeva je prav gotovo čudna. Jaz je še sedaj ne poznam osebno. Leži že dalj časa v bolnici — bila je operirana. O priliki pojdem k nji pogledat. Ali pomagati — tisti »oplīb« vendar ne zaleže skoro nič, ki ga imam jaz! In če že morem, tedaj je prej Lavričeva tu. —

Prvi majnik je — lep, sončen dan; zato sem se Te spomnil, in Zagreba. Jaz sem prost danes. Niti v pisarno niti med sodruge ne grem. Sam hočem praznovati; bo lepše. Shodov imam itak sam dovolj. In zanimivih! Na Bledu — praznaprav na Rečici — je bil tudi; lep shod, lep dan. V Bohinj mi ni mogoče priti; ne dobim — lokala! ... Sicer so mislili liberalci, da se mi bo izvečine pposod tako godilo, ker so gorenjski kmetje baje tako podorženi duhovniškemu oplību; a samo v Bohinj ne morem, pposod drugod gre. Liberalci so doslej napravili en shod — jaz sem jih imel že enajst. In gorenjska duhovščina ne opravi nič s protiagitacijo, češ, ljudje ne smejo na moje shode. Misijone prireja, procesije vodi, godba igra pri njih, pridigujejo domači in tuji duhovni — — nič ne pomaga; moji shodi imajo polno poslušalcev. In kako fino, imenitno se govori in debatira! Nastopam pa proti liberalcem in klerikalcem. Zupan v Radovljici, ki je advokat, se boji najbolj, ker misli, da mu pridem čez par let delat konkurenco ... Pobijal je mojo kandidaturo na 2 shodih — a sem ga blamiral do kosti, da ga ni več blizu ...

Sicer pa te storije za ustni pomenek!

Samo toliko še — da sem jako zadovoljen sam s seboj, ker vidim, da tudi na Slovenskem ne bi zgnil, če bi moral končno le tukaj ostati!

Bodi zdrava!

Lj. 1./5. 07.

Tone.

15.

V Ljubljani, dne 5./7. 1907.

Draga Zofka!

Kar se dr. Tavčarja tiče, sem samo to izbedel od njega, da je bil rojen l. 1851. Za vse drugo ne ve, oziroma se mu vedeti ne ljubi, češ, saj lahko poišče Zofka v slavni Glaserjevi zgodovini slov. slovstva potrebne podatke. Iskal sem to slavno Glaserjevo zgodovino tudi jaz pri Lončarju, ki je pa nima, dasi je odbornik Matice Slovenske. Spominjam se pa, da ima Jelovšek sam to knjigo. Torej poglej! Ali dobiš »Slovana« [politični in leposlovní list] iz l. 1884? v Zagrebu? Poglej ga!

Knjig Slov. Matice za letos ni že davno več.

Tavčarjev grad na Poljanskem se imenuje *V i s o k o*.

Da je dr. Tavčar velik lovec, menda veš. Če poznaš Rakitno? Tja gor največ zahaja. Spomni se povesti »V Zali«! Ta je sicer iz poljanskega hribovja — ali lovec je pposod enak. —

Politiko je skoro popolnoma opustil. Za deželni zbor se bodo še borili jeseni s klerikalci. »Slov. Narod« si obdrži in bo v njem več ali manj oplival na javno življenje. Morda napiše še kakšno storijo.

Da je zafrkljiv, veš; ne zameri pa, če mu tudi pošteno odbijes.

Letos sta mu oba starejša fanta [sinova Ivan in Fran] maturirala; na realki in na gimnaziji. Zdaj se menda odpeljejo skozi Svico, kjer poberejo Pipo [hči Josipina], v Pariz — namreč Tavčarica in ta sina. Tavčar sam pojde menda v Karlove vane [zdravilišče na Češkem]. —

Meni samemu se zdaj prav malo ljubi. Čitam še nekaj; drugega pa ni nič. Družba se je razpršila. Saj se moram skisati!

Kam bi prišel, če bi nikamor ne izletaval?! V soboto smo s Kristanom in Kopačem [Josip K., socialistični politik in organizator] imeli velik ljudski shod na Jesenicah. Peljali smo se nato na Bled, kjer je bilo imenitno. Se bolje sva se pa naslednji dan s Kopačem imela v Bohinju in pri Savici! Če so tvoji spomini še kaj zivi?! Zdaj se roma po takih krajih vse drugače nego pred leti.. Za nedeljo da bi

se zopet odpravil tja gor: »Pravnik: [strokovno društvo] ima izlet in banket; toda raje pojdem v našo dolino pogledat — napravijo v Železnikih koncert skofjeloški pevci, rad bi bil zopet med rojaki.

Za prihodnje tedne si bom uredil tako, da bom zopet romal okrog, zlasti po Gorenjski; pogledal bom pa tudi še na Dolenjsko — Vida [Jerajeva, pesnica] se je odpravila v Rob odnosno na Turjak. Napotil se bom zopet doli v kraje, kjer je iskal Janez Sonce svojo Ano Rozino [Prim. Tavčarjevo povest : Janez Sonce-!].

Moj mlajši brat je sedaj v bolnici. Vrezal se je na desni roki. Pa ga bodo skurirali — čeprav ne tako hitro. Za tega brata bi bilo zelo škoda, ker je pogumen in jako bister.

Da se Pikica [hčerka Z. K.] dobro redi, mi je prav! Sedaj imam tudi jaz nekaj pravice do nje; le sporoči ji! —

Pa še nekaj: sprav lepo pozdravi tisto Kranjico — Plavšičevo ženo!
Pozdravi tudi lažnjivo Vlado in Vlada! In sebe!

Tone.

Ampak strašno sem umorjen...

14.

Draga Zofka!

Ko sem bil zadnjič ozmerjan, češ, nič ne pišem, sem popravil svojo pregreho, se mi zdi.

Potem sem hotel vzeti nekaj predujma v pismih — ker sem odhajal na dopust. Ko sem se vrnil z dopusta včeraj, sem našel na mizi Tvojo razglednico, v miznici pa svoje pismo, ki je bilo pripravljeno že 14 dni!

Pred dopustom je bilo tako: moj mlajši brat, ki mi je zelo pri srcu, je grozno nevarno obolel. Imel je tetanus. Vrezal se je bil v roko, pa je potem visel dva tedna v krizi. Bil sem pri njem v bolnici vsak dan. To mi je dovolj časa jemalo, pa tudi volje za pisanje. Teга brata bi mi bilo resnično zelo žal.

Na srečo pa je naneslo tako, da sem ga lahko vzel že s seboj, ko sem odpotoval na dopust, in da se mu sedaj prav imenitno vračajo moči in zdravje.

Med dopustom nisem nič pisal nič bral. Iskal sem samo miru in počitka. Pa samo fizičnega. Izmed punc in druge vrste žensk me ne moti in ne muči nobena. Fizično pa sem tako zanič, da se čudim sam sebi. Po neumni neprevidnosti sem si nakopal kašelj. In zdaj Ti hrepam kakor kakšen star penzionist.

Rad bi se bil spustil daleč v svet. Stuttgart mi je prav migan. Tako pa sem le doma tičal in za soncem lazil po hribih in gozdovih. Jelovica — gozd brez konca in kraja — je bila tako lepa in sočna. Ratitovec je bil muhast; ni se hotel razvedriti, ko sem bil gori. Pač pa je bil prijazen Porezen. Odkrivali smo kočo, t. j. otvarjali smo jo. Z dr. Kušarjem sva hodila. Na vrhu sem dobil celo vrsto znancev. S Ferfoljo, njegovima svakinjama in Schweigerjem smo šli potem na tolminsko plat. Obiskal sem Bohinj. Kregal sem se z nekim Nemcem. Doma smo pa prirejali zabave z letoviščarji, kegljali in na izlet hodili. Ponoči smo pa fantovali in pesmi peli. Take stvari se me še vedno primejo. —

Zdaj zopet v Ljubljani! Ako mi ne bo kaj boljše, odrinem k morju za nekaj časa.

Cankar se je že davno vrnil na Dunaj.

Dr. Prijatelj je bil par tednov tukaj. Občevala sva precej — a jaz se nisem mogel nikoli ogreti, dasi je hotel biti intimnejši z menoj. Kakor da bi nekaj imel proti njemu. — Imel je s seboj tudi ženo; govoril nisem z njo.

Prišla pa je bila še Vida z Dunaja. Tudi njo sem samo videl neki večer v prav kladrni literarni družbi!

Magiera je pripeljal pokazat svojo ženo. Dolgo sem ga čakal. Bili smo pa le par ur v družbi.

Schweiger je bil na Plitvičkih jezerih; sedaj je v Bohinju. Lončar je z ženo šel v Rakitno. Čudno, kako se je navadil na ženo: niti dva dni ni strpel brez nje! Prepeluh je avanziral — končno! — in je sedaj na Brdu pri Lukovici. Strašil je po Gorenjskem, ko je imel dopust. — Ostala družba se je tudi razpršila; mislim pa, da bomo kmalu zopet zbrani, ker dnevi postajajo jesenski

Dr. Tavčarjevi se drže na Visokem. Iz Spice se je Pipa vrnila. Taka je — vsaj po vnanjem kof je prej bila. Videl sem jo le mimogrede. Sedaj se bodo pa začeli fantje ženiti okoli nje in bodo peli kakor dvoji petelini. Dva sina Tavčarjeva sta

letos abiturienta. — Na zagrebški semenj bi skoro rad prišel — a v tej dispoziciji ne kaže! Bosanske kave bi se napil, da bi mi glava zvonila!

Kaj počenja Pikica? Ali bo ta tudi tako pametna kot je Vlada? Za Vlado mi je pa res žal, da ji nisem poslal kakšne razglednice z Gorenjskega. Reci ji, da jo lepo pozdrabljam.

Tudi Tebe!

Ljublj. 24./8. 07.

Tone.

15.

Draga Zofka!

V teh božičnih dneh, ko si Ti v sredi svoje družine v vsej častiljivosti in zaskrbljenosti, sem jaz tu v starinskem Voloskem — evfernistično povedano: na jugu.

Po besedah nekaterih zdravnikov rekonvalescent, po besedah drugih pacient; po pisanju »Gorenjca« [politični in gospodarski list v Kranju] (in »Slovenca«) pričakujem tu smrtnega boja in mrtvaškega potu.

Vse to že od začetka oktobra, oziroma od polovice avgusta.

In kaže, da se bom juga veselil še do pomladi.

Zavidati me zaradi tega ni treba! Če bi gotovo in popolnoma okreval, potem bi si že pustil zavidati magari od vsega sveta; tako pa tudi od Tebe ne! ...

Vsega položaja in »zdravstvenega« stanja svojega Ti ne bom razkladal. Itak preveč mislim na to. In časih tudi ni prijetno.

Zdi se mi, da je to, kar preživljam sedaj, rezultat mojih študentskih, vojaških in poznejših časov. Nekaj stradanje, nekaj napori (telesni in duševni), nekaj razmerje do doma, ki mi je toliko mladosti ubilo in udušilo, nekaj pa lastna nepremišljenost — vse to je porodilo mojo bolezen. Datira pa ta reč od lanskega poletja — zdravnik meni, da še od prej. Če bi se bil lani dobro izkuriral — in šlo bi bilo hitro in gotovo — ne bi se letos tu po jugu potikal v dvomljivih situacijah.

V vzroku, zakaj da že lani nisem odšel na jug, tiči vse. In vzemi ga drag! In mojo popustljivost in »dobroto« povrhu! Če bi bil jaz vsaj toliko brezobziren kakor vztrajen, pa bi sedaj ne čepel tu ...

Po toči ne bom zvonil. —

*

Pri Tavčarju sem službo popustil. Sla sva prav čedno narazen. Če bo ugodno šlo, grem aprila v Gorico. Z Ljubljano sem pač definitivno opravil.

Tudi bi me v Ljubljani, ako bi bil zdrav, nič več ne vezalo. Naša družba se je raztepla po vsej deželi. Le Schmeiger je še gori in stari Franke. »Socialistov« ljubljanskih itak nisem puščal blizu sebe, ker so tako klovni; za njimi bi se mi ne tožilo. Jaz bi bil sedaj prisiljen iskati si družbo med »frakarji«. In to veš, da ni zame!

V Gorici bi z dr. Tumo [dr. Henrik T., pravnik, socialistični politik in gospodarstvenik] občeval. Morda bi našel i kakšnega novega človeka.

Moj mlajši brat je bil pletli hudo bolan; imel je tetanus, pa ga je premagal. Bil je v ljubljanski bolnici. Jaz imam tega brata prav zelo rad, ker je jako dober in najinteligentnejši izmed nas. Sedaj sem ga postavil za svojega bibliotekarja, ker imam vse svoje reči v Železnikih. Sestra moja je sla k usmiljenkam v ljublj. bolnico, pa je šibkega zdravja in bo težko zmagovala. Saj je že prvi mesec hudo zbolela! In njena pljuča so morda še manj vredna od mojih. Škoda, a pregovoriti se ne da ...

Ti si mi pisala na razglednici, ki sem jo dobil, ko je to pismo bilo že pričeto, le pesele in lepe novice; jaz Ti sporočam novice druge vrste: nimam boljših in tudi razpoložen nisem danes ...

Se celo »Naši zapiski« bodo za l. 1908. sli počivat! Morda bodo — ako ne okrevam — tudi mirno zaspali v cvetu svojih let ...

Pomisli, Zofka. 1.1.08. bom star 52 let. In kaj sem, kakšno imam življenje, kaj sem lepega užil in doživel? Par trenutkov. In še teh nisem do dna izpil!

Drugič kaj lepšega ...

Pozdrav vsem!

Volosko, 27. 12. 07.

Tone.

Draga Zofka!

Če človek ni zdrav, si začne prav lahko in naglo domišljati marsikaj, čemur bi se zdrav smejal in čemur se drugi zdrabi res smeji. Jaz sem si tudi domišljal, da sem Te s svojim zadnjim pismom ostrašil in da se mi bojiš pisati. Poleg tega sem bil pa še nekoliko grob v tistem pismu.

Hotel sem se pa vendarle oglasiti in povprašati za Pikico. Toda sedaj je tako malo razpoloženja za pisanje v meni, da si me Ti prehitela okljub svoji počasnosti. Ne da se mi. Ustavil sem do malega oso korespondenco. Če me kdo nahruli, se mu oglasim; druge pa izkušam v potrpežljivosti.

Godi se mi dobro. Čas preteka, da je veselje. Dan sem si lepo razdelil — a tako, da ne delam prav nič. Škoda, ko ne morem striči kuponov; to bi utegnil.

Na levi strani mi pljuča še niso na normali. Pa se upravičeno nadejam, da se popravijo kakor na desni strani. Samo kakih 14 dni toplega sonca bi bilo treba. Sedaj tacamo v deževju in hladno je. Pač nisem mislil, da imam okljub osemu še tako trdno konstitucijo.

Morda res še skupaj poromava na Triglav. Težko mi ne bo, ker sem sedaj že parkrat poskusil v hribe okrog Voloskega; bolj gre nego lani. —

V Dalmacijo se napravljam že od lanskega septembra — a tako, kot da klobuk kupujem: odlašam. Hočem se odpraviti na vsak način tja dol.

Wodmarkova-Neur. mi je ponudila, naj bi jo konec marca spremljal v Dubrovnik. Pa ne vem, ali ona sploh pride ali ne. Če pride, prav; če ne, pojdem pa sam.

Odnosno, če bo sedaj kmalu kaj toplega vremena, bi lahko bilo mogoče, da se domeniva in poromava skupaj tja — midva. Bi Ti ne bilo treba ostajati na Reki in skakati čez morje v Volosko. Sedaj pričakujem le še iz Ljubljane denarja, ki mi ga je dolžno neko podporno društvo. 450 K bi bilo. Od tega kakih 300 K za Dalmacijo.

V Gorici mi Ferfoljevi z oso vnemo iščejo stanovanje in oštarijo, seveda ne za pijanjevanje nego za hrano. Sedaj sem postal boljši jedec nego pivec. Aus der Not eine Tugend!

Z »Domovino« sem skoro brez zvez. Prepeluh mi je pisal par jako lepih pisem; sedaj molči. Lončar je filister do pod kože; tinto ima namesto krovi. Zadnjič me je »pozdraviti pustil«.

Ja — kandidirali so me zopet. Dejali so, da bodo oni sami opravili agitacijo, sodruži. Pa je menda niso, ali pa sem bil tako nepopularen kandidat — da niti enega glasu nisem dobil v mestni kuriji na Gorenjskem. Drugače pa nič ne politiziram.

Pozdravi prav lepo Vlada in Picico in reci jima, da ju imam pravo rad!

Srčno Te pozdravlja

Volosko 20./5.08.

Tone.

Draga Zofka!

Tooja znamka se noče prijeti; ne morem pisma poslati!

Malo sem mislil, da se prideš oglasit v Volosko; pa ne dosti. Čiče bi bila pogledala.

Moje življenje gre svojo pot enakomerno. Čisto mlečno je že, toliko sem že natočil mleka vase. Z neke strani je gotovo boljše, nego če bi ga sploh ne bilo.

In boljše je, nego sedaj Schweigerjevo. Schmentner [Lavoslav Sch., založnik in knjigarar v Ljubljani], ki je s soprogo prišel v Volosko — nervozna sta — mi je popedal, da je Schweigerja tako hudo zgrabila nebrastenija, da se je v svojem uradu zgrudil in da so ga morali kar v bolnico odpeljati. Zdraoniki niso pustili nikogar k njemu, masirali so ga — kdo ve, kako bo! Schmentnerju je Schm. dejal pred nekaj časa, da je njegovo življenje neznosno, da misli na smrt vsled neozdravljive bolezn.

Vidiš, tega človeka bi jaz jako nerad izgubil! Ljubljana nima mnogo tako finih in inteligentnih. In dober prijatelj mi je!

Jaz odrinem kmalu od tod. Čakam le, da se na Kranjskem ustanovi vreme. Kdaj pojdem v Gorico, ne vem. Denarno vprašanje mi bo težave delalo. Posojila bom moral iskati. Kje, kako, ne vem.

Zadnji čas sem prišel v komičen položaj. V sled denarja. Pisal sem po 100 K domov. Čez nekaj dni mi sporoči brat, da mi oče ne mara poslati nič več, češ,

tu je predrago! To se je pa meni zdelo preneumno; rekel sem, če mi nočejo poslati, naj pa puste; bom že dobil, ne da bi beračil.

Napumpal sem na 3 straneh in tudi dobil — nekdo je izprova mislil, da sem naredil »vice« ... Pa od doma so mi nekaj dni kasneje tudi poslali. Dolgo je trajalo, preden se je srce odtrgalo od tistih 100 K.

Kdaj bom čisto zdrav — ako bom še kdaj — ne vem ni malo. Če mi ne bo kaj prav hodilo, pojdem poleti v Jelovico, v smrekove gozdove. Pravzaprav si tega skoro želim — tako sem se navadil lenarjenja in postopanja. Ampak lepo bi bilo, brez skrbi kolovratiti po neskončnem gozdu, ki je tako lep! Stanoval bi v Dražgošah pri sestrični.

*

Prepeluh toži, da ga oči vedno bolj skrbijo. Rad bi z Brda kam med svet. Kaj bo z »Zapiski«, ne ve nihče. Za letos bodo morali počivati; bržkone jih oživimo l. 1909., če ga doživimo.

Tvoji ljudje so zdaj zdravi? Reci jim, da jih prav lepo pozdravljam.

Ako Ti bodo rodbinske brige pustile kaj volje, piši v Železnike, ako Ti prej drugega naslova ne oznamim.

Srčne pozdrave!

Volosko 30./4. 08.

Tone.

18.

Draga prijateljica!

Da se zopet oglasim — godi se mi po navadi, mojemu stanu in stanju primerno. Sem ter tja se mi omes pritakne kakšna neumnost — ali pa jo sam napravim; kakor po navadi.

Ampak kolikor toliko resen sem vendarle, čeprav dražim tukajšnje in tržaške narodnjake. Izbral sem si namreč za »meštir« v zadnjem času, kazati narodnjake sebi in drugim, kakšni so v sami srajci. Zabava je vsestranska in prijetna. Samo »Soča« [goriški časopis] in »Edinost« [politično glasilo za Primorsko v Trstu] bijeta okrog sebe. Ne po meni, ampak po dr. Tumi in Ferfolji. Kar me tudi zabava. Kajti doslej so narodnjaki še vedno bili spod. In bržkone bomo mi sedaj zgor. Kakor v storiji o kmetu, ki se je z medvedom metal.

Sem ter tja predavam. »Del. list« [glasilo slovenskih socialistov na Primorskem] me titulira »naš simpatični govornik«; o predavanjih pravi, da so »krasna« ali pa »najlepših eno izmed doslej prirejenih«. No vidiš! ... Pa — saj me je celo »Edinost« prejšnji teden glede tega pohvalila, da imam »dober jezik« in da sem »dober predavatelj«. No vidiš! ...

Med srednješolce sem zašel v Gorici. Ker so narodnjaki (Gabršek, dr. Puc [Andrej G., časnikar, politik, tiskar in založnik v Gorici; dr. Dinko P., odvetniški koncipient in društveni organizator v Gorici]) prepovedali, odnosno onemogočili dr. Tumi predavanje, ker so mu sobo vzeli, sem stopil jaz na njegovo mesto in predaval o socializmu in njega načelih. Uspeh sem imel. Čujem, da se dijaki ločijo v klerikalce in — socialiste; o svobodomiselnih ali naprednih se ne govori ...

Tako jembljemo tla liberalcem.

Agrarci imajo itak že posebne kalkulacije. Dr. Franko [dr. Alojzij F., politik in odvetnik v Gorici] jim je prelen, preliberalen, preskop za voditelja, preveč veleposestniški. Iščejo drugega voditelja. Ako bi se dr. Tuma ne bil tako angažiral za soc.-dem. stranko na Goriškem, bi bili njega povzdignili na ščit. Tako pa hočejo baje mene in me pregovoriti, da ostanem na Goriškem, češ da mi zagotove dobro eksistenco. Potem bi z dr. Tumo organizirala nekako paralelno demokratsko-socialno stranko med kmeti in delavci na Goriškem. Problem agrarnega socializma me interresira že davno; ali bi ga naj poskusil v praksi?

Poleg tega je še več drugih problemov, ki si z njimi tarem glavo. Problema ženitve še vedno ni med njimi.

A o kljub temu, da se v tuk. slovensko družbo ne mešam, mi čas poteka jako hitro. In končno tudi ne čisto brezplodno. Študiram to in ono. Razmišljam mnogo več in intenzivneje kot prejšnje čase. Cutim, da rastem. Zavoľjo tega postajam tudi zadovoljnejši. Celo lahkomiselnost me prešinja ob nekaterih momentih. Na pr. kadar pišem pisma v verzih neki punci v hribih goriške okolice — znanje, ki sem ga sklenil

na nekem izletu, kjer sva se slučajno srečala. Tudi o ljubljanskem škofu sem napravil balado, ko je prišel v Železnike in ondi pridigal zoper »Svob. Misel« [glasilo slovenskih svobodomislecev v Pragi] in Sokola. Ta balada se je na pisalnem stroju v Ljubljani razmnožila in razsirila po Železnikih. In pod.

Nekaj časa sem se dokaj stikal z Udovičem. Pa sam ne vem, kaj je z njim. Ne vem, če se zdaj res kaj pripravlja za izpit — dr. Tuma ga baje sili za to — ali bo ostal samo pijanec. Vsekakor bi bilo škoda nadarjenega človeka!

Sedaj sem največ v družbi z dr. Gradnikom [dr. Alojz G., praktikant pri sodišču v Gorici in pesnik], ki mi je jako simpatičen. Dr. Sorli je sedaj v Podgradu v Istri za notarskega substituta. On ne bo kalil slovenskih voda!

Zveze z Ljubljano so se mi jako zrahljale. Pojdem pa bržkone pozimi tja — v gledališče in na ogleda. Schweiger je sedaj zopet v uradu — pravi pa, da mu ni bolje. Dr. Žirovnik je zopet v Ljubljani — — —

V ostalem je z menoj vse pri starem, po navadi. Doma v Ž. gospodari sedaj drugi brat; sicer se menda tudi nič ni spremenilo. Ustanovil sem jim posojilnico.

Ta teden je gostovalo tu ljublj. gledališče. Mnogo bolj diletantsko je nego prejšnja leta. Seznanil sem se z neko Ančo Winterjevo, ki pravi, da se vedno poznata iz Prage. Našel nisem nič posebnega na puncu. Nima še nič individualnega; še bakfiša ni popolnoma slekla...

In moje kumče — Pikica? Že hodi? Ima še nos pobit? Ali še vedno leži na nosu? Kdaj neki pridem zopet v Zagreb?

Bodite mi vsi skupaj lepo pozdravljeni

Gorica 27./11. 08. od Toneta.
via Zorutti 5a

19.

Razglednica z reprodukcijo G. Massonovega portreta gospe M. G. ... — Naslov: *Gospa Zofka Jelovšek, pisateljica, Zagreb, Ilica 20.* — Datum poštnega pečata: Gorica 16. XI. 1910.

Trije hvaležniki Te pozdravljajo!
Tone.

Šopodpisana Josip Petejan in Ema Fonova.

20.

Razglednica z motivom *Odelek iz »Intimne razstave«, ki je bila v moji hiši od 1.—15. VII. 12.*, kakor ga je lastnoročno krstil Dermota. — Naslov: *Gospa Zofka Kveder-Jelovškova, pisateljica, Zagreb, Ilica.* — Datum poštnega pečata: Gorica 9. IX. 1912.

Prav vesel bom, če prideš v Gorico to zimo. Glej, da se ne skesaš! — Jaz pa v Zagreb že se ne bom mogel — ako se ne ponudi kakšna izredna prilika. Pikico bom že pozdravil — oh, kako beži čas! — — Letos sem bil zopet malo po Gorenjskem (na Mojstrovki in Prisojniku), na Triglav pa le še nisem prišel, ker je bilo slabo vreme. Po Trenti sem bil in čez Predil, a tudi ni bilo zadosti lepo vreme, da bi mi bilo všeč!

Pozdravljena!
Tone.

★

Takšno je bilo življenje, takšne misli in besede našega rojaka dr. Antona Dermote. Zanimivo je, da se nam v teh dvajsetih pisem pokaže prav od vseh strani. Najprej, še mladenič, kot oster opazovalec morale avstrijskega vojaškega življa in svojih dunajskih sošolcev. Enak je takoj ob prihodu v Ljubljano z ljudmi novega okolja in si šele po temeljiti analizi

izbere krog ožjih prijateljev in somišljenikov. Predstavi se nam kot duša nove organizacije za prosvetljevanje delavcev in kmetov, obenem pa odpira pot v svojo duševno notranjost. Ves gori ob velikem romanju križem po gorenjskih planinah in dolinah in odkriva ob tem vso moralno čistost svojega moškega značaja. Podobe iz življenja v Tavčarjevi odvetniški pisarni so dvakrat zanimive. Pokažejo nam Tavčarja s sončne in senčne plati: enkrat širokogrudnega liberalnega demokrata, drugič v službi umazane politike; pokažejo pa nam tudi Dermotovo odločnost v boju proti krivici. Pisma so dokumentacija njegovega zблиževanja s socialnimi demokrati in vključitve v stranko. Ta korak je storil že proti koncu leta 1905 in ne šele leta 1907, kot citira najnovejši vir. Vidimo ga, kako uživa ob čeprav pičlih uspehih v volilni borbi, kako se trudi, da bi peljal preproste ljudi, Gorenjce ali Primorce, po poti napredka. Ob 1. maju spokojno praznuje in se pripravlja na nov delavnik. Z njim čutimo, kako raste in kako je vseeno vkleknjen v neke sponse. Želi si ven iz njih, v svet, pod svobodno nebo, — vendar ne more iz ozkega slovenskega provincializma. Zato se še bolj zagleda v lepoto domače zemlje ter se ves predaja toplemu čustvovanju do nje in delu za njene otroke. Šele ko je že prepozno, se zave samega sebe. In čeprav z zevajočo temo ranega groba v svoji notranjosti, je na zunaj še ves v ognju dela. Mogoče si prav v delu išče utehe: v njem počasi izgoreva in ugasne.

In kakšna bi bila nadaljnja pot socialista Antona Dermote, če mu smrt ne bi prestrigla niti življenja? — Marksistični kritik njegovega dela je predvideval: »Bankrot mednarodne socialne demokracije ob nastopu svetovne vojne ne bi bil pretrese njegove socialistične vesti in ga povedel h globljemu pojmovanju socialističnega problema, ampak bi mu bil samo odvezal roke nasproti idejnemu bistvu socializma, ki mu je bilo že dotlej notranje tuje. V zadnjem vojnem letu bi ga našli v skupini slovenskih socialističnih intelektualcev, ki je stopila v opozicijo zoper vodilno skupino v naši socialni demokraciji; 'socialistična omladina' bi si ga bila gotovo postavila na čelo. Idejnopolična smer te struje bi bila pač bistveno ista, le udarne moči bi imela z njim znatno več. Dermota je bil v svojem krogu edina prava politična natura po svoji duhovni in dejavni usmerjenosti, zato ga je tudi predstavljal navzven... Ideje in načrte svojega kroga bi spretneje zastopal in tako priskrbel ugodnejše politične pozicije tudi pri razhodu s socialno demokracijo na vprašanju slovenske avtonomije v Jugoslaviji.« (Kermauner, Sodobnost 1940.) —

Naj bi bilo tako ali drugače, gotovo je eno: trda in naporna je bila pot njegovega mladeniškega zorenja, setev njegovih idej je ostala nedosejana, semena so klila počasneje in šele čez desetletja je vzrasla mladim rodovom bogata žetev... In če njegovo delo ocenjujemo glede na dobo in razmere, v katerih je živel, smemo trditi, da je bil eden najnaprednejših duhov svojega časa na Slovenskem. Skromna Selška dolina je lahko ponosna, da nam ga je rodila.

VIRI IN LITERATURA

- Zapuščina Zofke Kvedrove v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.
Naši zapiski XI, 1914, št. 7-8. — Dermotova številka s spominskimi prispevki
dr. Josipa Lončarja, Albina Prepeluha, Ivana Zmavca, Karla Schweigerja, Josipa
Ferfolje, Antona Kristana, Vladimirja Jelovška, Jana Magiere in J. S. Macharja.
Avgust Pirjevec: Dermota Anton. Slovenski biografski leksikon I, 1940, str.
128—129.
Dušan Kermauner: Albin Prepeluh — Abditus. Njegov idejni razvoj in delo.
Gl.: Albin Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi. Ljubljana 1958.
Ciril Štrukelj: Dr. Anton Dermota. Gl.: Anton Dermota, Slovenski politični
problemi. Ljubljana 1940.
Dušan Kermauner: Dr. Anton Dermota. Sodobnost 1940, str. 81—85.
Dušan Kermauner: Dermota Anton. Enciklopedija Jugoslavije II, 1956, str 691.